

УДК 741.7:728.6(=161.2)

МІСЦЕ ВИТИНАНОК В ІНТЕР'ЄРІ ТРАДИЦІЙНОГО ЖИТЛА УКРАЇНЦІВ: ЛОКАЛЬНІ АНСАМБЛІ

Зінаїда Косицька

У статті проаналізовано варіанти розміщення витинанок в інтер'єрі традиційного житла українців кінця XIX – першої половини XX ст. Розглянуто села Середньої Наддніпрянщини, Поділля, Західної України.

Ключові слова: витинанки, вирізування, хатній паперовий декор, декоративне мистецтво, народне мистецтво, народний майстер.

The article deals with various variants of placing paper cutting art pieces in the interior of traditional dwellings of the Ukrainians in the late XIXth to early-to-mid-XXth century. It gives examples from villages of the Middle Over Dnipro Lands, Podillia, and Western Ukraine.

Keywords: paper cutting art pieces, cutting out, domestic paper decor, decorative art, folk art, folk artisan.

Українці традиційно щедро прикрашали власні оселі різним декором: килимами, рушниками, кахлями, мисками, мальованими чи різьбленими скринями, лавами тощо. З другої половини XIX ст. для оформлення житла селяни починають активно використовувати вирізані з паперу оздобу різних форм і забарвлення, які з часом набули широкої популярності. Мистецтвознавці першої третини XX ст. зазначають про домінування естетичних засад розміщення паперового декору в тогочасному інтер'єрі українських осель [2, с. 11; 10, с. 19]. Водночас присутність у ньому багатьох орнаментальних мотивів, які в народній свідомості мали усталені символічні значення (хрест, зірки, квіти, дерева, півні, голуби), а також розміщення витинанок у місцях, які відіграють визначальну роль у домівках українців, дають підстави стверджувати про їхній тісний зв'язок із календарною і родинною обрядовістю, яка існувала в минулому для багатьох видів хатнього декору та поступово втратила своє значення [10, с. 18]. Таку думку висловлює і сучасна дослідниця подільських стінописів Наталя Студенець, зазначаючи, що пріоритети в оформленні житла, системи розміщення декору в інтер'єрі та екстер'єрі з певним охоронним значенням, циклічністю відновлення переконують у тому, що практичні й естетична функції стінопису були вторинними [28, с. 41]. Вважаємо, що ці висновки мають сенс і в тлумаченні оформлення сільських осель паперовими оздобами.

Для більшості областей України загальні принципи розташування в хатньому інтер'єрі різноманітного оздоблення, зокрема й паперового, зумовлено доволі однотипним плануванням осель, що впродовж багатьох століть залишалося незмінним до початку, а в окремих областях – і до середини XX ст. [14, с. 63]. Таку подібність українського житла в різних регіонах відзначав Хведір Вовк, акцентуючи, що «скрізь знайдемо в ній [українській оселі. – З. К.] те саме. Вхід до хати – з сіней; коло самого входу з одного боку – піч у кутку, з другого – в другому кутку або біля печі – полиця чи мисник для посуду, між піччю та так званою причільною, цебто вузькою стіною хати знаходиться піл, <...>. Варіації цього розпологу речей у хаті дуже нечисленні» [4, с. 112–113]. Такі висновки зі спостережень дослідників дають можливість порівняти сталі традиції оздоблення українського житла витинанками в різних регіонах країни.

Як засвідчують польові дослідження, прикрасами з паперу в оселях оздоблювали передусім чільні місця: біля божника, на печі [23, с. 96], зокрема на комині, на стіні від лежанки, на грубі, біля ліжка [9, с. 128], під мисником [8, с. 3]. Ними могли підкреслити конструктивні елементи дому: сволок [21, с. 47; 29, іл. XLIX], балки / слижі¹, верхню частину стіни², простінки [31, рис. 2]. Траплялися випадки, коли витинанки доповнювали декоративне оформлення оселі зовні: над вікнами, на кутах хати [6, с. 3; 30, с. 214, рис. 60].

ЗІНАЇДА КОСИЦЬКА. МІСЦЕ ВИТИНАНОК В ІНТЕР'ЄРІ ТРАДИЦІЙНОГО ЖИТЛА УКРАЇНЦІВ...

Покуть, прикрашена витинанками.
Кінець XIX – початок XX ст.
с. Тиманівка Вінницької обл.
ТКМ, експозиція

Піч, прикрашена витинанками.
Кінець XIX – початок XX ст.
с. Тиманівка Вінницької обл.
ТКМ, експозиція

Витинанки,
композиція «килим» над ліжком.
Кінець XIX – початок XX ст.
с. Тиманівка Вінницької обл.
ТКМ, експозиція.

ІСТОРИЯ

Інтер'єр оселі,
прикрашеної витинанками.
До 1934 р. Поділля (?).
Кабінет антропології
та етнології ім. Хв. Вовка
(бібліотека НМУНДМ)

Піч, прикрашена витинанками.
Кінець XIX – початок XX ст.
с. Кадиївці Хмельницької обл.
НМНАПУ, експозиція
(витинанки М. Руденко
(Дерево життя червоного кольору)
та майстрів родини Салюків
(Дерево життя синього кольору))

Інтер'єр оселі,
прикрашеної витинанками.
Кінець XIX – початок XX ст.
с. Великий Кочурів
Чернівецької обл.
НМНАПУ, експозиція
(витинанки
С. Танадайчука)

ЗИНАЙДА КОСИЦЬКА. МІСЦЕ ВИТИНАНОК В ІНТЕР'ЄРІ ТРАДИЦІЙНОГО ЖИТЛА УКРАЇНЦІВ...

У першій третині ХХ ст. В. Гагенмейстер зазначав, що на противагу таким паперовим прикрасам як «кандило» і «павук», що завжди прикріплені до стелі, більшість паперових оздоб не мають чітко визначеного місця. Орнаментальні схеми із них він спостерігав на стелі, сволюку (с. Кізя), на стінах, між вікнами, над ліжком (с. Ніверка), на печачах, грубах (с. Бакота, смт Стара Ушиця) і на зовнішній стіні хати під стріхою (с. Гораївка, смт Стара Ушиця) Кам'янець-Подільського району Хмельницької області [6, с. 3].

У переважній більшості осередків витинання, зокрема на Чернігівщині, Катеринославщині (Дніпропетровщині), Київщині, у селах Поділля, Волині, Галичини традиційно оздоблювали витинанками й паперовими рушниками також божники з іконами, портрети, дерев'яні полиці [22, с. 91], мисники. У західних осередках ними часто прикрашали рами ікон³. Фото, оформлені паперовими рамочками з вирізаним декором контрастних кольорів були поширені після Другої світової війни на території всієї України [див. 5, с. 180, 713, 771]. У селах Наддніпрянщини витинанки могли бути розміщені серед довколишнього настінного малювання: над проходом між кімнатами. Іноді їх виготовляли значних розмірів, здебільшого поліхромними. На Поділлі яскравими паперовими елементами – квітами, листками (с. Ніверка)⁴ часто також доповнювали стінописи.

Існували осередки, де паперові прикраси клеїли на шибки вікон⁵, іноді їх підвішували за нитку до сволюка, і вони висіли в просторі, також їх прикріплювали голками акації до стін і стелі⁶. Пізніше, із другої половини ХХ ст., – кнопками до сволюка, вхідних дверей, в окремих селах на паркан біля храму, на церковні ворота, до дверей світлиці з внутрішнього боку⁷ тощо.

Для виготовлення паперових оздоб використовували традиційні мотиви, найчастіше ті, які спостерігаємо на місцевих вишитих, різьблених, тканих, керамічних виробках. Переважно, це трикутні, розеткові, ромбічні, квадратні форми, різні інші елементи, з яких у подальшому формували «стрілки», «сосонки» [24, с. 296, 321]⁸, «баранячі роги» [24, с. 278]⁹, зірко-, хресто-

хвилеподібні елементи тощо. Були поширені також антропо-, зоо-, орнітоморфні та рослинні мотиви різного художнього вирішення. Часто зустрічаємо в декорі осель складні композиції на зразок «килима», «вазона», нерідко укладали жанрові сцени.

Приміром, для оздоблення осель на Катеринославщині власноруч виготовляли паперові прикраси на зразок квітів-розет, якими потім декорували покуть, стелю, верхню частину стін [1, с. 26; 2, с. 18; 12, с. 394; 17, с. 84], укладаючи із них довгі барвисті гірлянди¹⁰. У такий спосіб господині створювали в оселях ефектний акцент, наслідуючи, ймовірно, оформлення панських інтер'єрів: плафони й фризіві рослинні композиції угорі стін. Для прикрашення ікон у сільських хатах використовували також паперові рушники¹¹, завіси («занавіски») ¹². Полички божників застипали однойменними паперовими оздобами, краї яких звисали великим трикутником чи широким фризом. У верхній частині їх традиційно розмальовували соковитим рослинним орнаментом-«галузкою», обрізуючи по краю «зубчиками», «пелюстками» тощо.

Декоруючи паперовими прикрасами піч, мешканці розміщували витинанки на місцях, де традиційно до цього малювали настінні розписи [27, с. 41; 17, с. 85]¹³, і найперше – на пічних дзеркалах, на комині. На сволюку кріпили частіше ромбічні оздобы.

Крім геометричних і рослинних мотивів використовували також антропоморфні, зокрема, на зразок «дівчат»¹⁴. Аналізуючи такі профільні антропоморфні фігури початку ХХ ст. с. Петриківка (нині – смт і районний центр Дніпропетровської обл.), зазначимо, що їх складено з кількох частин за принципом трансляційної симетрії¹⁵, тому обличчями вони звернені в один бік. Для оформлення «одягу» використано різні барви. Так, в однієї з них синя керсетка з жовтим обрамленням, білі рукава сорочки, спідниця малинового кольору, доповнена внизу темно-синьою смужкою. В іншій – червона керсетка із синім краєм, білі рукави сорочки, жовту спідницю внизу прикрашає фіалкова смужка.

На сьогодні це єдині антропоморфні зображення початку ХХ ст. серед наддні-

ІСТОРИЯ

пряньських оздоб. Найвірогідніше, їх розміщували в двох симетричних дзеркалах печі, оскільки саме в них намальовано подібні зображення, зафіксовані на фото 1920-х років [3, табл. XXXVII]. У зазначеному випадку постаті «дівчат» звернені обличчям одна до одної. Така відмінність у розміщенні паперового й мальованого варіантів зображень дівочих силуетів с. Петриківка продиктована виконавчою технікою: мальовані постаті розташовані традиційно за дзеркальною симетрією, паперові – за трансляційною, що є результатом специфіки виготовлення витинанок, коли копіюють елементи за різними прийомами: вирізуючи одночасно дві постаті з аркушів, складених один до одного кольоровим боком, чи складеними фарбованим боком до зворотного боку іншого аркуша. В аналізованому випадку майстриня використала другий варіант.

Позаяк зміни в селянському побуті відбувалися повільно й композиції традиційного декору побутували впродовж тривалого часу [28, с. 90], імовірно припустити, що вирізані силуети з першого десятиліття ХХ ст., як і мальовані силуети 1920-х років, були розміщені саме на поверхні пічних дзеркал. Припущення посилюється тією обставиною, що Є. Євенбах скопіювала саме дві (не одну, не три) постаті, як це й потрібно для розглядуваної композиції.

У с. Петриківка дзеркало печі прикрашали також витинанкою «млин». Збережений автентичний зразок такої прикраси виготовлений за іншої технікою – цілісне силуетне зображення майстер вирізав за контуром з одного аркуша. У названому селі подібні силуетні витинанки кріпили також на комин [26, с. 228].

Особливе поширення в с. Петриківка мали складні паперові витинанки з композиціями вазонного типу, які в першій третині ХХ ст. розташовували на простінках між вікнами. Крім цього в осередку були поширені «слижі» для декору слижів і сволоків. Це довгі паперові прикраси з мальованим декором і вирізаними мотивами по нижньому краю. Під час оформлення світлиці таких прикрас потрібно було виготовити значну кількість на всю довжину багатьох слижів.

На околицях Умані в перші десятиліття ХХ ст. печі також прикрашали витинанкою з «вазоном», складеним із багатьох різнокольорових елементів: посудини, стовбура, гілля, листя, квітів¹⁶. Два автентичні унікальні зразки такого декору зберігаються в архіві Данила Щербаківського з підписами «орнаментъ печки»¹⁷. Дуже ймовірно, що подібний декор був популярним у багатьох селах і містечках Черкащини.

У с. Парутине (Очаківського р-ну Миколаївської обл.) розеткову складну витинанку значних розмірів кріпили в центрі над проходом до іншої кімнати, додаючи навколо рослинну мальовану орнаментику [30, с. 119, рис. 47]. Складні розети з цигаркового паперу великих розмірів у с. Водяне Мелітопольського повіту Таврійської губернії (нині – Кам'янсько-Дніпровський р-н Запорізької обл.) народні майстри розміщували на покуті¹⁸. У ближньому м. Нікополі для «стен», «потолка», «окон» також використовували оздобу із кольорового паперу¹⁹. Тут для «украшення образів» були поширені також «квитки» з «тонкого» паперу, прикріплені до «лучини»²⁰.

У селах Київщини на початку ХХ ст. паперовими рушниками оздоблювали покуть²¹. В окремих селах Київщини до кінця 1960-х років стіни вгорі господині прикрашали суцільним фризом із витинанок-квітів і парним зеленим листям. У с. Малеполовецьке (Фастівського р-ну Київської обл.) так оздоблювала домівку Олександра Ступницька-Линник²², яка дитинство та юність прожила у сусідньому селі Волиця (Київської обл.). Вирізані білі «квіти» й зелене «листя» вона почергово й щільно наклеювала на нешироку білу довгу смужку паперу. Серединки «квітів» увиразнювала переважно червоним кольором (чорнило, туш, олівець), листя фарбувала «зеленкою»²³. Крім цього декору й традиційних паперових серветок, у її домі завжди стояли у вазах на столі об'ємні квіти. Восени вона вирізувала паперові «сніжинки» під час утеплення вікон, укладаючи їх на вату між рамами. Активно виготовляли в регіоні також серветки на полички до мисників тощо.

Порівняно з іншими регіонами, на Поділлі спостерігаємо значно більшу варіа-

ЗИНАЙДА КОСИЦЬКА. МІСЦЕ ВИТИНАНОК В ІНТЕР'ЄРІ ТРАДИЦІЙНОГО ЖИТЛА УКРАЇНЦІВ...

тивність локальних композицій паперових прикрас²⁴. Особливу роль для розуміння питання місця розташування витинанок в інтер'єрі цього регіону має експозиція Тульчинського краєзнавчого музею, в одній із зал якого відтворено сільське помешкання кінця ХІХ – початку ХХ ст. ближнього с. Тиманівка (Тульчинського р-ну Вінницької обл.), декорованого паперовими витинанками-реконструкціями [18, с. 165]. Загальні композиції довкола покуті, на печі, біля ліжка, вгорі на стінах демонструють типові варіанти розташування оздоб у місцевому інтер'єрі: модулі орнаменту мають переважно ромбічні форми, іноді без прорізів, утім домінуюча частина орнаментована невеликим, вільно розташованим ажуром.

Покуть у селі з двох боків декорували складними барвистими композиціями, що можуть водночас нагадувати дуже стилізовані мотиви «вазона» чи хреста (вертикальний ряд ромбів, доповнений із боків невеликими за розміром зіркоподібними елементами). Аналогічну одиничну, але більшу за розмірами схему витинанок уклали на східній стіні, над ліжком «у головах». На північній стіні, за ліжком, із ромбічних складових сформовано великий «килим», утворений за сітчастою схемою [18, с. 169]. Комин печі посередині прикрашає силуетне зображення півня, вирізане з червоного паперу, форми птаха наближені до природних. Навколо нього і навколо дзеркала печі²⁵ розміщено невеликі восьмикутні розети-зірки, різні галузки, зелене листя природних форм, різнокольорові «хрестики», розети-квіти тощо.

Уздовж західної стіни над дверима і далі над південною стіною над мисником сформовано стрічкову композицію з окремих орнітоморфних мотивів, що за стилістикою і формою повторюють силует на комині. Їх відрізняють лише значно менші розміри. Цей горішній ряд завершує суцільна смуга із невеликих ромбічних і трикутних елементів без прорізів, яка обрамлює по периметру всю світлицю. Подібно оформлено навколо віконних рам, утім ромби й трикутники тут менші за розмірами.

На стелі прикріплено об'ємного «павука», виготовленого зі соломи й нанизаних

паперових кружал. Форма цієї оздоби дещо подібна до плафона, якого створено з багатьох низок однакового розміру, розгалужених гармонійно від центру та прикріплених далі по колу зі значним провисанням посередині довжин. У цьому випадку сформовано просторову оздобу, що може символізувати названу природну реалію та водночас певною мірою наслідувати об'ємний ліпний декор панських покоїв – плафони.

Паперових «павуків» значних розмірів для стелі площинного вирішення виготовляли також у селах Клембівка²⁶, Білоусівка²⁷ Ямпільського повіту і в селах Летичівського повіту²⁸. Складну витинанку «павук», утворену з накладних розет, кріпили на стелю у с. Паланка Ямпільського повіту (нині – Томашпільського р-ну Вінницької обл.)²⁹.

У с. Білоусівка витинанки розташовували подібно до композицій ближнього їому с. Тиманівка. До середини ХХ ст. чотирикутними, розетковими витинанками з різними прорізами та на зразок листя тут оздоблювали сволок, довкола вікон, дверей, комин³⁰.

Для вивчення композицій, поширених на Поділлі, особливо важлива літографія 1928 року з інтер'єром с. Бакота, декорованого лише витинанками [6, с. 4]. Оформлення комина та груби представлені виразно. Серед багатьох витинанок спостерігаємо антропо-, зоо-, орнітоморфні силуети, ромбічні форми. Поодинокі вершники на конях («москалі») розташовані дзеркально-симетрично на чільному боці комина та по одному на кожній із бічних сторін. Парні дівочі силуети, які тримають одна одну за руки (місцева назва мотиву «краков'як» [6, с. 4], прикріплені на стіні між дверима й піччю, з боків від комина вгорі на простінку. Більшість орнітоморфних мотивів нагадують «одудів», «півнів», «гусей-качок» (?), «сорок» (?), інших стилізованих птахів, представлених переважно окремими силуетами чи згрупованими в горизонтальні фризи (трансляційна симетрія, рідше – ритмічними парами за дзеркальною симетрією). Композиції з мотивом «вазон», «дерево» в цьому разі виготовлено за дзеркально-симетричними схемами. Усі оздобы виконані у техніці простої витинанки.

ІСТОРИЯ

Характерно, що зображення півня в с. Бакота має подібність з аналогічними в с. Тиманівка Тульчинського району та на Брацлавщині початку ХХ ст.³¹ Наступною спільною рисою інтер'єру сіл Бакота і Тиманівка є вертикально укладені композиції з великих ромбічних елементів. Відмінність полягає в бічних деталях, які в с. Бакота доповнено дзеркально-симетричними птахами (дзьобами до середини), а в с. Тиманівка симетричними ромбами.

У с. Орлівка (Теплицького р-ну Вінницької обл.) у хаті майстрині Ганни Поліщенко до останніх десятиліть ХХ ст. витинанками оздоблювали піч, їх також клеїли на шибки, над вікнами, на бічну дошку мисника, на рами фотографій тощо. Подібних традицій дотримувалися більшість односельців.

У смт Чечельник (нині – районний центр Вінницької обл.) до 1970-х років невеликими паперовими квітами-зірочками, розфарбованими власноруч, прикрашала оселю Франя Мазуренко, наклеюючи їх фризами вгорі на стінах і на сволок і поперечні балки з обох боків, на віддалі 15–17 см одна від одної [16, с. 224–228]. У цих самих роках у с. Вовчок Вінницької області О. Корчинська оздоблювала витинанками стіни, балки, мисник та полицю для хліба [15, с. 65].

В осередках Поділля орнітоморфні мотиви («півні», «голуби», «птахи») часто кріпили на сволок, про що свідчать записи на музейних експонатах³² і спогади літніх селян [11, с. 198]. У с. Сирватинці (Городоцького р-ну Хмельницької обл.) такого роду оздоби кріпили на нитках до сволока, біля ікон, клеїли також на шибках вікон, називаючи їх «горобчиками» (силуетні витинанки на зразок ангелів, дівчат, рідше – хлопчиків)³³. У м. Ямполі Вінницької області до кінця 1980-х років народна майстриня Катерина Шкабара на Вербну неділю і Вознесіння кріпила на вхідні двері з боку світлиці вирізаного з паперу ангела, його лик розмальовувала олівцями, також блакитним кольором відтіняла крила³⁴.

На півдні колишнього Житомирського повіту Волинської губернії у с. Слободище (нині – Бердичівського р-ну Житомирської обл.) і с. П'ятка (нині – Чуднівського р-ну Житомирської обл.) витинанки по-

бували до другої половини ХХ ст. Хатній паперовий декор тут розташовували за відмінною схемою, прикріплюючи великі ажурні витинанки перед іконами. За розміром і розташуванням вони займали місця двох довгих рушників, що раніше звисали в оселях перед покуттям від стелі до низу, декоруючи ікони на незначній віддалі від них. Витинанки вже нагадували більше тюль, а не полотняні суцільні вироби. Також тут клеїли окремі ромбічні зразки на шибки та піч з боку лежанки. Деякі господині ними прикрашали комин і піч від входу, біля заслінки. Утім, найчастіше вони самостійно розмальовували піч від дверей, а витинанками діти оздоблювали бічну частину від лежанки. Насамперед такого художнього оформлення дотримувалися в хаті Власа й Марії Степовиків у с. Слободище³⁵. Композиції на північній стіні від лежанки тут укладали переважно однотипно – чотири ромбічні витинанки на кутах, часом із цих модулів тут формували вертикальні ряди, рідше – горизонтальні вгорі й внизу. Останній варіант був малопоширеним. В осередку ромбічні й квадратні витинанки фарбували природними барвниками – глинами, коли щастило – олівцями.

Покуть у с. Слободище і с. П'ятка прикрашали згаданими великими поздовжніми витинанками, які вирізували з двох прямокутних частин значної довжини, називаючи їх «веляно». Ці симетричні ажурні вертикально орієнтовані прямокутні оздоби великих розмірів щедро декорували геометричними прорізами. Їх виготовляли з тонкого цигаркового паперу, а в бідних родинах – із газет. Декор повторював тканий із такою самою назвою, створений із довгих полотен двох рушників чи смужок тюлю, які звисали паралельно до ікон на невеликій віддалі, демонструючи своєрідне обрамлення й виокремлення покуті. Нижній край «веляно» сягав іноді невеликої тумбочки, що стояла у цьому кутку в заможніших господарів. Рушники і тюль народні майстри на рівні ікон призбирували складками, прикріплюючи їх до стіни стрічкою. У паперових оздобах для огляду «образів» робили значний ромбічний виріз, називаючи його «віконце», «віконце до неба», «ворота в Рай». Ці дві по-

ЗІНАЙДА КОСИЦЬКА. МІСЦЕ ВИТИНАНОК В ІНТЕР'ЄРІ ТРАДИЦІЙНОГО ЖИТЛА УКРАЇНЦІВ...

здовжні витинанки між собою додатково в різних місцях скріплювали м'якушем хліба, голками акації. На верхні шибки, найчастіше до свята Різдва, кріпили білі витинанки по одній на кожну верхню шибку.

В архіві Кабінету антропології та етнології ім. Хв. Вовка при ВУАН³⁶ зберігається фото оселі, оформленої ромбічними витинанками, наклеєними вгорі стіни в один ряд під намальованим фризом. Підписів не збереглося, однак розміри модулів та їхнє розташування дають підстави вважати інтер'єр подільським. Така думка базується на різних подільських варіантах розташування ромбічних витинанок, зокрема в с. Тиманівка Вінницької області, тоді як про фризи сіл Наддніпрянщини згадують, що їх укладали з «квітів».

Важливо, що працівники НМНАПУ також багато уваги приділяють дослідницькій роботі по відтворенню традицій декорування витинанками сільських помешкань. Зокрема, Ніна Зозуля³⁷, завідувачка відділу Поділля, відтворила інтер'єр оселі кінця XIX – початку XX ст. с. Кришинці (Тульчинського р-ну Вінницької обл.) та с. Кадіївці (Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.). На її прохання в 1978 році майстриня М. Руденко³⁸ і члени родини Салюків³⁹ вирізали різні типи місцевих витинанок для печі, комину, простінок. Сприяла відтворенню народних витинанок і завідувачка відділу «Карпати» НМНАПУ Романа Кобальчинська. На її прохання майстер витинанки С. Танадайчук⁴⁰ у 1998 році вирізав оздоби для інтер'єру хати с. Великий Кучурів (Сторожинецького р-ну Чернівецької обл.) – «Рай-деревця» біля ікон, хрести, ромби на сволок.

У західних областях України, зокрема Галичині, схеми розміщення вирізаних оздоб також пов'язані насамперед із покуттям. Крім стін, ними прикрашали «*ramy obrazyw, fatryny okien i belki, na kryryh spoczywa sufit*» [32, с. 1]⁴¹. У перші десятиліття XX ст. в околицях Львова, у с. Грядя (нині – Жовківського р-ну Львівської обл.), у помешканні Івана Мігули, ікони прикрашали «паперовими штучними квітами власного виробу в стилі народного орнаменту» [25, с. 17]. Вірогідно, це були традиційні композиції на

зразок місцевої орнаментики, укладеної з паперових розеткових чи ромбічних модулів, які майстри часто називали «квітами».

На Покутті та в інших західних областях орнаментальні вирішення мали значну кількість локальних варіантів. Музейні експонати дають матеріали для відтворення варіантів кінця XIX – першої третини XX ст., укладених за схемами «хрестів», різноманітних восьмикутних «звезд», «ромбів», фризів, килимків, шпалерних «сіток», «шахівниць» тощо. У кожній із них спостерігаємо гармонійне ритмічне чергування більших ромбічних модулів з меншими, іноді по краю їх обрамляли фризові витинанки «лиштви», їх ще називали «мережками» тощо.

Збереглися окремі композиції, призначені для покуті, найімовірніше, їх розміщували під іконами, оскільки вони нагадують народні свічники-трійці (с. Стриганці Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл.)⁴². У розглядуваному варіанті початку XX ст. між раменами символічного свічника, укладеного з ромбічних витинанок, розміщено по листівці-іконі (зі зображеннями Богородиці та Ісуса Христа в образі Пастиря з ягням на плечах). Можна припустити, що стилізований свічник-трійця з аналогічних модулів могли створювати в цих осередках і між звичайними іконами чи під ними.

У с. Торговиця на Івано-Франківщині (Городенківський р-н) і в ближніх осередках упродовж XX ст. для прикрашення оселі виготовляли довгі багаторапортні барвисті «стрічки», «мережки»⁴³, які за орнаментикою нагадують вишиті й ткані місцеві вироби. Їх кріпили або, як кажуть місцеві жителі, «клали», вгорі на стінах під стелею та під іконами (у регіоні традиційно великі образи розміщують на стінах парами поруч на певній віддалі між собою – зображення Богородиці та Ісуса Христа). Верхній фриз називали «карнизом», ним обрамлювали всю кімнату. Зазвичай, народні майстрині «взори» під образами щораз не повторювали під час оформлення «карниза», а створювали нові варіанти [20, с. 366].

Цікаві деталі використання витинанок у с. Гринява (Верховинського р-ну Івано-Франківської обл.) згадує Катерина Юрнюк⁴⁴.

ІСТОРИЯ

Тут паперові ажурні оздоби-квадрати різних кольорів розміщували на стінах під іконами, чергуючи кожен з «австрійськими мисками» (фаянсові з мальованим декором) [19, с. 202]. У селах західного регіону витинанки в ряд наклеювали під мисником, на рамах ікон, портретів, картин. Прийом характерний саме для цієї місцевості. Сволок тут оформлювали витинанками до середини ХХ ст. [29, іл. XLIX]. У с. Прокурава (Косівського р-ну Івано-Франківської обл.) за часів Другої світової війни квадратні витинанки з ажурним орнаментом прикрашали стіни під іконами – по чотири укладали за схемою хреста [19, с. 200]. У деяких господарів «вирізані папери» розміщували над вікнами і під вікнами. Також у регіоні до 1980-х років були поширені білі фризові ажурні оздоби на зразок серветок для полиць. Цей вид декору у верхній частині часто розмальовували рослинними орнаментами, про що згадує народна майстриця Марія Шатрук зі с. Яворів (Косівського р-ну Івано-Франківської обл.). У с. Кривоброди цього ж району Параска Гостюк до 1960-х років перед Різдом у кімнаті над головами «десь угорі» прикріплювала паперових пташок [19, с. 201].

Підсумовуючи представлення різних витинанкових композицій у сільських інтер'єрах, зазначимо, що українські майстри ще з кінця ХІХ ст. гармонійно вписали паперові оздоби в ансамбль традиційного житла. Різні типи цих оздоб демонструють численні варіанти художніх вирішень, які свого часу поступово замінили традиційні, складніші за виконанням види оздоблення: килими, розписи, гончарні вироби, дереворізьблення. Іноді витинанки імітують окремі види професійного декоративного мистецтва (кахлі, мозаїку, вітраж).

Із появою витинанок в інтер'єрі сільського житла спостерігаємо природне доповнення архітектури паперовими виробами. Часто схеми розташування паперового декору повторюють архітектурні лінії під стелею, довкола вікон, форму печі. Помітне в них наслідування орнаментів із інших видів народної творчості: гончарних, вишитих, тканих, різьблених виробів [7, с. 179, іл. 25–32]. Простежується також вплив ар-

хітектурного «панського» декору: керамічних архітектурних розет [13, с. 214, іл. 1, 2], плафонів, барельєфних фризів.

Проаналізовані в статті локальні варіанти розміщення паперового декору в традиційному інтер'єрі сільського житла українців засвідчують існування різноманітних композицій, у яких водночас спостерігаємо спільні художні вирішення: розміщення паперових оздоб довкола покуті, фризовий декор угорі на стінах, на сволоку, над вікнами, прикрашення печей і комина силуетними витинанками (дівочими постатями, зоо-орнітоморфними фігурами), укладення «килимків» біля ліжка тощо. Розмаїття представлених схем демонструє широкий діапазон смаків і можливостей народних українських майстрів різних областей, які завжди намагалися зробити житло затишним, прикрасити його доступним декором, зокрема, й витинанками.

Примітки

¹ РЕМ. Інв. № 4353-21, запис в інв. кн.: «Птица, вырезанная из бумаги, бледно-розового цвета, служащая украшением хаты; наклеивается на сволок и балки потолка. Подольская губ., г. Брацлав. Украинцы».

² МХП ІН НАНУ. Інв. № ЕР-40838, (надіслав проф. М. Кіт, припис біля експонатів).

³ МХП ІН НАНУ. Інв. № ЕР-40838 (експонати надіслав проф. М. Кіт).

⁴ НМУНДМ. Інв. № ДР 3735, 1926 р.

⁵ Села Слободище, П'ятка Житомирської обл., початок – середина ХХ ст. АНФРФ ІМФЕ НАНУ. Ф. 14-5. Од. зб. 891. Арк. 46 (інтерв'ю з Дмитром Степовиком).

⁶ Село Орлівка Вінницької обл. АНФРФ ІМФЕ НАНУ. Ф. 14-5. Од. зб. 891. Арк. 54.

⁷ Сміт Ямпіль Вінницької обл. АНФРФ ІМФЕ НАНУ. Ф. 14-5. Од. зб. 891. Арк. 32.

⁸ «Сосонка», «косиця», «косиці» – мотиви, утворені рядом «стрілок», розміщених переважно одна за одною в ряд.

⁹ «Баранячі роги», «ріжки», «баранчики», «баранці» – назва симетричних чи білатеральних спіральних елементів, обернених протилежно один до одного на зразок різок, рідше вони спрямовані назустріч один одному. Техніка вирізування часто призводить до криволінійності цих елементів.

¹⁰ ДНІМ. Інв. № Е-2634 КП-42157. 1913 р. Гірлянда. Катеринославщина.

¹¹ Пилипенко Я. «Рушники». 1939 р. АНФРФ ІМФЕ НАНУ. Ф. 8-1274. Од. зб. 17.

¹² Бельмас А. «Занавіска», якою прикрашають вугли хати». 1939 р. АНФРФ ІМФЕ НАНУ. Ф. 8-1274. Од. зб. 19; Пилипенко Я. «Занавіска», якою при-

ЗІНАЙДА КОСИЦЬКА. МІСЦЕ ВИТИНАНОК В ІНТЕР'ЄРІ ТРАДИЦІЙНОГО ЖИТЛА УКРАЇНЦІВ...

крашають вугли хати». 1939 р. АНФРФ ІМФЕ НАНУ. Ф. 8-1274. Од. зб. 20.

¹³ Станкевич М. Є. Українські витинанки. Київ : Наукова думка, 1986. С. 41; Косицька З. Витинанка в ансамблі декору української хати. *Українське мистецтвознавство* : матеріали, дослідження, рецензії : зб. наук. пр. / НАНУ ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2008. Вип. 8. С. 85.

¹⁴ РЕМ. Інв. № 4057-22/1 ; №4057-22/2.

¹⁵ Трансляційну симетрію утворюють паралельні осі симетрії, зокрема у витинанках рапорти розташовують через рівні віддалі.

¹⁶ НА ІА НАНУ. Ф. 9. № 95. Од. зб. 15, 27.

¹⁷ Принагідно висловлюємо глибоку вдячність мистецтвознавцю Наталі Студенець, поради якої сприяли віднайденню цих унікальних архівних матеріалів.

¹⁸ РЕМ. Інв. № 2765, запис в інв. кн.: «Собрана П. З. Рябковым по порученію Етнографического Отдела Русского Музея Императора Александра III в 1909/10 гг.»; інв. № 2765-6 «Квітка – цвєток бумажный домашняго изделия из разноцветной тонкой бумаги для украшения “передняго угла” крестьянских хат; діам. 0,23 м. Таврическая губ., Мелитопольский у., с. Водяно. Малоруссы».

¹⁹ РЕМ. Інв. № 2743, запис в інв. кн.: «Собрана П. З. Рябковым по порученію Етнографического Отдела Русского Музея Императора Александра III в 1909 г. Екатеринославская губ. и Никопольская вол. С. Новониколаевка; м. Никополь»; інв. № 2743-13 «Украшения из цветной бумаги на стены, потолок, окон. Екатеринославская губ. м. Никополь. Малоруссы».

²⁰ РЕМ. Інв. № 2743-12, запис в інв. кн.: «Квітка – цветы бумажные для украшения образів из разноцветной тонкой бумаги; прикреплені к лучинке, высота 0,44 м. Екатеринославская губ. м. Никополь. Малоруссы».

²¹ РЕМ. Інв. № 2206, запис в інв. кн.: «Собрана А. Макаренко по порученію Етнографического Отдела Русского Музея Императора Александра III в 1911 году»; інв. № 2206-120а/2, в, с; запис в інв. кн.: «Рушник – на икону а/2 – <нерозбірл.> две половины, вырезанные из белой бумаги; концы украшены вырезанными из разноцветной бумаги и наклеенными зубчатыми и звездочками; в/ венки из бумажных цветов и листьев; с/ лента красная, шелковая, длинна 1,40 м. Киевская губ. и уезд, м. Триполье. Малоруссы» (140 см Ч 25,8 см). Олексій Олексійович Макаренко (1860–1942(?), співробітник РЕМ.

²² Линник-Ступницька Олександра Андріївна (1898–1969).

²³ Діамантовий зелений (мед.), «зеленка» – рідина зеленого кольору для зовнішнього використання.

²⁴ НМУНДМ. Інв. № 3641.

²⁵ У площині самого дзеркала печі витинанок у цьому осередку не розміщували.

²⁶ НМУНДМ. Інв. № ДР-3754 (діаметр – 35,5 см).

²⁷ РЕМ. Інв. № 2342/419 (33 см × 32 см).

²⁸ РЕМ. Інв. № 4245-22, 4245-24.

²⁹ РЕМ. Інв. № 4353-73.

³⁰ АНФРФ ІМФЕ НАНУ. Ф. 14-5. Од. зб. 891. Арк. 40, 41.

³¹ НМУНДМ. Інв. № ДР 3759,6 ДР 3760.

³² НМУНДМ. Інв. № ДР 3725.

³³ АНФРФ ІМФЕ НАНУ. Ф. 14-5. Од. зб. 891. Арк. 27–30 (інтерв'ю з Бондарчук Оленою Василівною).

³⁴ Шкабара Катерина Іванівна. АНФРФ ІМФЕ НАНУ. Ф. 14-5. Од. зб. 891. Арк. 32.

³⁵ Степовики Влас Федорович і Марія Сидорівна. АНФРФ ІМФЕ НАНУ. Ф. 14-5. Од. зб. 891. Арк. 44–52.

³⁶ Зберігається в бібліотеці НМУНДМ.

³⁷ Зозуля Ніна Олексіївна, завідувач відділу Поділля, НМНАПУ.

³⁸ Руденко Марія Оксентіївна (Авксентіївна, 1915–2003), с. Слобода-Яришівська Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл.; педагог, заслужений працівник культури України, майстер витинанки.

³⁹ Салюк Олександр Васильович (1922–2003), с. Саїнка Чернівецького району Вінницької області; педагог, активно сприяв відродженню традицій витинанки, зокрема, проводив заняття з вирізування у шкільному гуртку, був одним із організаторів виставки творів народних майстрів-односельців у м. Києві (1969). У його родині також усі вирізували витинанки: дружина Анастасія, доньки Людмила і Валентина. Особливо плідною була творчість його тещі, народної майстрині Наталі Петрівни Кушнір.

⁴⁰ Танадайчук Сергій Васильович (1963–2002), майстер витинанки, м. Бердичів Житомирської області.

⁴¹ «Рама ікон, відкоси вікон і балки, на яких укладена стеля» / пер. з польської З. К.

⁴² МХП ІН НАНУ. Інв. № ЕП-40808.

⁴³ Липчук П., витинанка, 1981 р. ДІХМ. Інв. № 4318; Є. Гринюк, витинанка, 1983 р., ДІХМ, інв. № 4507.

⁴⁴ Юрнюк Катерина Дмитрівна, 1965 р. н. АНФРФ ІМФЕ НАНУ. Ф. 14-5. Од. зб. 891. Арк. 21–24.

Список скорочень

АНФРФ ІМФЕ НАНУ – Архівні наукові фонди рукописів і фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України

ВУАН – Всеукраїнська Академія наук

ДНІМ – Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. І. Яворницького

МХП ІН НАНУ – Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України

НА ІА НАНУ – Науковий архів Інституту археології НАН України

НМНАПУ – Національний музей народної архітектури та побуту України

НМУНДМ – Національний музей українського народного декоративного мистецтва (м. Київ)

РЕМ – Російський етнографічний музей (м. Санкт-Петербург, РФ)

ІСТОРИЯ

Джерела та література

1. Бабенко В. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края: Издание Губернского земства к XIII Археологическому съезду (С 75-ю фототипиями, рисунками и чертежами в тексте). Екатеринослав : Типогр. губернского земства, 1905. 142 с.
2. Бабенчиков М. В. Народное декоративное искусство Украины и его мастера. Москва : Государственное архитектурное изд-во, 1945. 88 с.
3. Берченко Є. В. Настінне мальовання українських хат та господарських будівель при них. Зош. 1. Дніпропетровщина. Харків ; Київ : Державне вид-во України, 1930. 43 с. Табл. XLVIII.
4. Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. Київ : Мистецтво, 1995. 336 с.
5. Войтович В. Пересопниця. Рівненський край: історія та культура. Рівне : Видавець Валерій Войтович, 2011. 816 с.
6. Гагенмейстер В. Настінні паперові прикраси Кам'янецьчини. Кам'янець-Подільський : Видання Художньо-промислової профшколи, 1930. 7 с., 16 кол. табл.
7. Голод І. Художнє різьблення по дереву. *Історія декоративного мистецтва України : у 5 т. / НАНУ ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського*. Київ, 2009. Т. 3. С. 165–181.
8. Гургула І. Витинанки. *Нова хата. Журнал для плекання домашньої культури*. Львів, 1929. Ч. 10. С. 3–4. Вересень.
9. Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. Довідник. Київ : Мистецтво, 1966. 157 с.
10. Зарембский А. Народное искусство подольских украинцев. Ленинград : Издание Государственного русского музея, 1928. 48 с.
11. Зозуля Н. О. Паперові прикраси в колекції Національного музею. *Музейна колекція: формування, вивчення, зберігання, реставрація. Збірка статей за матеріалами науково-практичної конференції: До 50-річчя відродження колекції Донецького обласного художнього музею. 1960–2010 (Донецьк, 11 жовт., 2010 р.)*. Донецьк : Донецький обласний художній музей, 2011. С. 195–202.
12. Каталог Екатеринославского областного музея имени А. Н. Поля: Археология и этнография. Екатеринослав : Тип. Губернского Правления, 1910. 426 с.
13. Клименко О. Гончарство. *Історія декоративного мистецтва України : у 5 т. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАНУ*. Київ ; Вінниця : ПП «Едельвейс і К», 2007. Т. 2. Мистецтво XVII–XVIII ст. С. 195–217.
14. Клименко О. Українська народна кераміка в ансамблі традиційного житла: мальована миска. *Українське мистецтвознавство : матеріали, дослідження, рецензії : зб. наук. пр. / НАН України ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського*. Київ, 2008. Вип. 8. С. 62–70.
15. Корчинський В. Народне мистецтво як одне із джерел пізнання системи філософії мислення та історичної цільності того чи іншого народу, його національної і культурної ідентичності. *Традиції українського народного мистецтва як складова процесу викладання образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва у художній школі, на художньому відділенні школи естетичного виховання : Матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару з проблем розвитку початкової мистецької освіти (образотворче та декоративно-ужиткове мистецтво, 19–22 червня 2017 року / Міністерство культури України ; Інститут публічного управління та кадрової політики Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв ; Держ. методичний центр навч. закладів культури і мистецтв України*. Кривий Ріг : Видавець Роман Козлов, 2017. С. 57–67.
16. Косаківський В. А. До історії подільської витинанки. *Наукові записки : зб. наук. пр. / Вінницький державний пед. ун-т ім. М. Коцюбинського*. Серія «Історія». Вінниця, 2015. Вип. 23. С. 224–228. URL : <https://www.vspu.edu.ua/science/art/a143.pdf> (дата звернення: 22.02.2018).
17. Косицька З. Витинанка в ансамблі декору української хати. *Українське мистецтвознавство : матеріали, дослідження, рецензії : зб. наук. пр. / НАНУ ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського*. Київ, 2008. Вип. 8. С. 83–87.
18. Косицька З. Витинанки Поділля кінця XIX – початку XX ст. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника : зб. наук. пр.* Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О. А., 2017. Т. 1. С. 164–173.
19. Косицька З. Нотатки про сучасних майстрів Гуцульщини (щоденникові записи під час експедиції 16–25 черв. 2012 р.). *Українське мистецтвознавство : матеріали, дослідження, рецензії : зб. наук. пр. / НАНУ ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського*. Київ, 2014. Вип. 14. С. 191–204.
20. Косицька З. Українські витинанки в колекції О. М. Петриченка (Історико-художній музей м. Домодедово, Росія). *Фундатори музейних колекцій та реалії сучасного стану розвитку музейної справи. Наук. зб. за матеріалами науково-практичної конференції, присвяченої 145-річчю від дня народження М. Ф. Біляшівського та 135-річчю від дня народження Д. М. Щербаківського / Департамент культури КМДА ; НМУНДМ*. Київ : ДП «НВП Пріоритети», 2014. С. 364–371.
21. Курочкін О. В. Новорічні свята українців: Традиції і сучасність / НАНУ ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського АН УРСР. Київ : Наукова думка, 1978. 191 с.
22. Лесів В. Ключ від писаної скрині. *Жовтень*. Львів, 1983. № 1. С. 88–91.
23. Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва / відп. ред. Я. Запаско. Львів : Вид-во Львівського ун-ту ім. І. Франка, 1969. 191 с.
24. Селівачов М. Лексикон української орнаментики: (Іконографія, номінація, стилістика, типологія) : навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів мистецтва / ІМФЕ НАНУ ; КДІДПМД ім. М. Бойчука ; Музей українського народно-декоративного мистецтва. Київ : Редакція вісника «АНТ», 2005. 400 с.

ЗІНАЙДА КОСИЦЬКА. МІСЦЕ ВИТИНАНОК В ІНТЕР'ЄРІ ТРАДИЦІЙНОГО ЖИТЛА УКРАЇНЦІВ...

25. Січинський В. Українська хата в околицях Львова [реферат читаний на зібранню українського товариства в Празі]. Львів, 1924. 22 с. мал. (Українська архітектура).
26. Смолій Ю. Нетрадиційне петриківське малювання 1920–1930-х років. *Традиційне й особистісне у мистецтві : Колективне дослідження за матеріалами Четвертих Гончарівських читань*. Київ : УЦІК «Музей Івана Гончара», 2002. С. 219–232.
27. Станкевич М. Є. Українські витинанки. Київ : Наукова думка, 1986. 123 с.
28. Студенець Н. Традиційний стінопис Поділля: кінця XIX – першої половини XX століття. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАНУ, 2010. 224 с., 20 с. кол. іл.
29. Українське народне мистецтво. Тканини та вишивки / упоряд. Н. Д. Манучарова (авт. тексту); С. Й. Сидорович; І. Ф. Красицька; ред. колегія : В. Г. Білозуб, В. І. Заболотний, М. Т. Рильський та ін. Київ : Держ. видав. образ. мист. і муз. літ. УРСР, 1960. 403 с : іл.
30. Шероцкий К. Очерки по истории декоративного искусства Украины. Т. 1. Художественное убранство украинского дома в прошлом и настоящем. Киев : Тип. С. В. Кульженко, 1914. 141 с.
31. Щербаківський В. Орнаментация української хати / Видання «Богословії»; Ed «Bohoslovia». Рим, Roma : Esse-Gi-Esse, 1980. 47 с., 22 кол. іл. (Серія «Українське мистецтво»).
32. [Fr. l.] Dział etnograficzny na Wystawie. *Kurjer Lwowski*. Lwów, 1894. N 228. S. 1–3; N 233. S. 1; N 235. S. 1.

References

1. BABENKO, Vasyi. *An Ethnographic Sketch of the Yekaterinoslav Governorate Lands: A Publication of the Provincial Zemstvo for the XIIIth Archeological Congress (With 75 Phototypes, Drawings, and Drafts within the Text)*. Yekaterinoslav: Provincial Zemstvo Typography, 1905, 142 pp. [in Russian].
2. BABENCHIKOV, Mikhail. *Folk Decorative Art of Ukraine and Its Masters*. Moscow: State Architectural Publishing House, 1945, 88 pp. [in Russian].
3. BERCHENKO, Yevheniya. *Mural Painting of Ukrainian Huts and Their Outbuildings. Part 1. Dnipropetrovshchyna*. Kharkiv: State Publishing House of Ukraine, 1930, 43 pp., plate XLVIII [in Ukrainian].
4. VOVK, Khvedir. *Studies on Ukrainian Ethnography and Anthropology*. Kyiv: Mystetstvo, 1995, 336 pp. [in Ukrainian].
5. VOYTOVYCH, Valeriy. *Peresopnytsia. Rivne Lands: Their History and Culture*. Rivne: Valeriy Voytovych Publishers, 2011, 816 pp. [in Ukrainian].
6. HAGENMEISTER, Volodymyr. *Mural Paper Decorations of Kamyanechchyna*. Kamyanets-Podilskyi: Art-Industrial Vocational School Publications, 1930, 7 pp., 16 colour plates [in Ukrainian].
7. HOLOD, Ihor. Artistic Wood Carving. In: Hanna SKRYPNYK, ed.-in-chief, *The History of Ukrainian Decorative Art: in Five Volumes*. NAS of Ukraine; M. Rylskyi IASFE. Kyiv, 2009, vol. 3, pp. 165–181 [in Ukrainian].
8. GURGULA, Iryna. Paper Cutting Art Pieces. In: Mariya FURTAK-DERKACH, ed.-in-chief, *New Hut. A Journal for Fostering Domestic Culture*. Lviv, 1929, no. 10, pp. 3–4, Sept. [in Ukrainian].
9. DOLINSKA, M. *Masters of Folk Art of the Ukrainian SSR. A Reference Book*. Kyiv: Mystetstvo, 1966, 157 pp. [in Ukrainian].
10. ZAREMBSKIY, A. *Folk Art of the Podolian Ukrainians*. Leningrad: State Russian Museum Publications, 1928, 48 pp. [in Russian].
11. ZOZULIA, Nina. Paper Decorations within the Collection of the National Museum. In: *Museum Collection: Its Rormation, Research, Storage, and Restoration. Collected Articles on the Basis of the Theoretic and Practical Conference Proceedings: On the Occasion of the 50th Anniversary of Restoring the Collection of the Donetsk Regional Art Museum. 1960–2010 (Donetsk, October 11, 2010)*. Donetsk: Donetsk Regional Art Museum, 2011, pp. 195–202 [in Ukrainian].
12. ANON. *The Catalogue of the Alexander Pol Yekaterinoslav Regional Museum: Archeology and Ethnography*. Yekaterinoslav: Provincial Administration Typography, 1910, 426 pp. [in Russian].
13. KLYMENKO, Olena. Pottery. In: Hanna SKRYPNYK, ed.-in-chief, *The History of Ukrainian Decorative Art: in Five Volumes*. NAS of Ukraine; M. Rylskyi IASFE. Kyiv: Edelweiss&Co, 2007, vol. 2: *The XVIIth–XVIIIth-Century Art*, pp. 195–217 [in Ukrainian].
14. KLYMENKO, Olena. Ukrainian Folk Pottery in the Ensemble of Traditional Abodes: Hand-Painted Bowls. In: Hanna SKRYPNYK, ed.-in-chief, *Ukrainian Art Studies: Materials, Investigations, Reviews: Collected Scientific Works*. NAS of Ukraine; M. Rylskyi IASFE. Kyiv, 2008, iss. 8, pp. 62–70 [in Ukrainian].
15. KORCHYNSKYI, Vasyi. Folk Art as One of Knowledge Sources of Thinking Philosophy System and Historical Integrity of a Particular Nation, Its National and Cultural Identities. In: *Traditions of Ukrainian Folk Art as a Component of the Process of Teaching Fine Art and Decorative-Applied Art in an Art School, at the Art Department of an Aesthetic Education School: Proceedings of the All-Ukrainian Methodological Workshop on the Issues of Primary Art Education Development (Fine Art and Decorative-Applied Art), June 19–22, 2017*. Ministry of Culture of Ukraine; Institute for Public Administration and Personnel Policy of the National Academy of Government Managerial Staff of Culture and Arts; State Methodological Centre of Educational Institutions of Culture and Arts of Ukraine. Kryvyi Rih: Roman Kozlov Publishers, 2017, pp. 57–67 [in Ukrainian].

ICTOPIA

16. KOSAKIVSKYI, Viktor. Towards the History of Podillia Paper Cutting Art. In: Oleh MELNYCHUK, ed.-in-chief, *Scientific Proceedings: Collected Scientific Papers. History Series*. Mykhaylo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University. Vinnytsia, 2015, iss. 23, pp. 224–228 [online] [viewed 22 February 2018]. Available from: <https://www.vspu.edu.ua/science/art/a143.pdf> [in Ukrainian].
17. KOSYTSKA, Zinayida. Paper Cutting Art within the Décor Ensemble of Ukrainian Huts. In: Hanna SKRYPNYK, ed.-in-chief, *Ukrainian Art Studies: Materials, Investigations, Reviews: Collected Scientific Works*. NAS of Ukraine; M. Rylskyi IASFE. Kyiv, 2008, iss. 8, pp. 83–87 [in Ukrainian].
18. KOSYTSKA, Zinayida. Podillia Paper Cutting Art Pieces of the Late XIXth to Early XXth Centuries. In: Oleksandr ZAREMBA, editorial board's chief, *Scientific Papers of the Kamyanets-Podilskyi State Historical Museum-Reserve: Collected Scientific Papers*. Kamyanets-Podilskyi: Buynytskyi O. A. Publishers, 2017, vol. 1, pp. 164–173 [in Ukrainian].
19. KOSYTSKA, Zinayida. Notes on the Hutsulshchyna Modern Masters (Dairy Entries during the June, 16–25, 2012 Expedition). In: Hanna SKRYPNYK, ed.-in-chief, *Ukrainian Art Studies: Materials, Investigations, Reviews: Collected Scientific Works*. NAS of Ukraine; M. Rylskyi IASFE. Kyiv, 2014, iss. 14, pp. 191–204 [in Ukrainian].
20. KOSYTSKA, Zinayida. Ukrainian Paper Cutting Art Pieces within the Collection of Oleksiy Petrychenko (at the Domodedovo Historical and Artistic Museum, Russia). In: Adriana VIALETS, editorial board's chief, *Founders of Museum Collections and the Realities of Museology Development Current State. A Scientific Collection After the Materials of the Theoretical and Practical Conference Dedicated to the 145th Birthday Anniversary of Mykola Biliashivskyi and the 135th Birthday Anniversary of Danylo Shcherbakivskyi*. Culture Department of the Kyiv Municipal State Administration; National Ukrainian Folk Decorative Art Museum. Kyiv: NVP Priorityety, 2014, pp. 364–371 [in Ukrainian].
21. KUROCHKIN, Oleksandr. *New Year's Holidays. Traditions and Modern Times*. AS of the Ukrainian SSR; M. Rylskyi IASFE. Kyiv: Naukova dumka, 1978, 191 pp. [in Ukrainian].
22. LESIV, Vasyl. A Key to the Painted Chest. *October*, Lviv, 1983, no. 1, pp. 88–91 [in Ukrainian].
23. ZAPASKO, Yakym, ed.-in-chief, *Essays on the History of the Ukrainian Decorative and Applied Art*. Lviv: I. Franko Lviv University Publishers, 1969, 191 pp. [in Ukrainian].
24. SELIVACHOV, Mykhaylo. *The Dictionary of Ukrainian Ornaments (Iconography, Nomenclature, Stylistics, and Typology): A Teaching Aid for Students of Art Higher Educational Institutions*. Maksym Rylskyi IASFE of NAS of Ukraine; Mykhaylo Boychuk Kyiv State Institute of Decorative and Applied Art and Design; Ukrainian Folk Decorative Art Museum. Kyiv: ANT Bulletin Editions, 2005, 400 pp. [in Ukrainian].
25. SICHYNSKYI, Volodymyr. *Ukrainian Huts in the Vicinity of Lviv [A Paper Read at the Meeting of the Ukrainian Society of Bibliophiles in Prague] (Ukrainian Architecture)*. Lviv: ShSS Printing House, 1924, 22 pp. + 9 pp., ill. [online] [viewed 22 February 2018]. Available from: <http://elib.nplu.org/view.html?id=6477> [in Ukrainian].
26. SMOLIY, Yuliya. The 1920–1930 Unconventional Petrykivka Painting. In: Mykhaylo SELIVACHOV, ed.-in-chief, *The Traditional and the Individual in Art: A Composite Study after the Materials of the Fourth Honchar Reading*. Kyiv: Ukrainian Centre of Folk Culture Ivan Honchar Museum, 2002, pp. 219–232 [in Ukrainian].
27. STANKEVYCH. Mykhaylo. *Ukrainian Paper Cutting Art Pieces*. Kyiv: Naukova dumka, 1986, 123 pp. [in Ukrainian].
28. STUDENETS, Nataliya. *Podillia Traditional Mural Painting in the Late XIXth to the First Half of the XXth Century: A Monograph*. NAS of Ukraine; M. Rylskyi IASFE. Kyiv, 2010. 224, [20] pp., colour ill. [in Ukrainian].
29. MANUCHAROVA, Nina, Savyna SYDOROVYCH, I. KRASYTSKA (compilers). *The Ukrainian Folk Art. Fabrics and Embroidery*. Editorial board: V. BILOZUB, Volodymyr ZABOLOTNYI, Maksym RYLSKYI, et al. Kyiv: State Publishing House of Fine Arts and Musical Literature of the Ukrainian SSR, 1960, 403 pp., ill. [in Ukrainian].
30. SHEROTSKIY, Konstantin. *Essays on the History of Ukrainian Decorative Art. Vol. 1. Domestic Artistic Decoration in the Past and Present*. Kiev: S. V. Kulzhenko Typography, 1914, 141 pp. [in Russian].
31. SHCHERBAKIVSKYI, Vadym. *Ornamentation of Ukrainian Huts*. Edited by *Bohosloviya* – Editiones *Bohoslovia*. Rome: Esse-Gi-Esse, 1980, 47 pp., 22 colour ill. (*Ukrainian Art Series*) [in Ukrainian].
32. [Fr. I.]. Dział etnograficzny na Wystawie. *Kurjer Lwowski*. Lwów, 1894, no. 228 [*Describing Ukrainian Huts at the 1894 Exhibition in Lviv, a Hut from Podillia wicinanyimi papierkami*], pp. 1–3; no. 233 [*Paper Cutting Art Pieces at a Regional Exhibition*], p. 1; no. 235, p. 1.

SUMMARY

The article presents various variants of placing paper cutting art pieces within the Ukrainian traditional abodes, as well as gives examples from villages of many areas of Ukraine (late XIXth to the first half of the XXth century). Attention is focused on the main principles of placing paper ornaments, which were fastened, first and foremost, at significant places: around the corner of honour, on the stove, on the chimney, on the beam, as well as aloft on the walls, on

ЗІНАЇДА КОСИЦЬКА. МІСЦЕ ВИТИНАНОК В ІНТЕР'ЄРІ ТРАДИЦІЙНОГО ЖИТЛА УКРАЇНЦІВ...

the northern wall behind the bed, between and around the windows, near the dresser, above the door, etc.

A wealth of interior decorating variants with paper adornments makes it possible to analyse general trends and individual distinctive varieties. For example, in villages of the Middle Over Dnipro Lands region, we can find frieze compositions made of paper flowers atop on the walls, icon-shelf napkins decorated with varied openwork. Stoves were fixed mainly with plant-ornamented pictures; there are mentions of placing such decorations within oven mirrors, paired figures of girls, an isolated mill. In certain centres of Cherkashchyna, a *tree of life* was composed of numerous varicoloured elements: a conventional vessel, a trunk, twigs, leaves, flowers, etc.

In Podillia, stoves were often decorated with ornithomorphic silhouettes, first of all, rooster-like ones. The silhouettes also includes *ducks, geese, magpies, hoopoes*, and others. A composition, showing a kind of a *carpet* made of multicolored diamond-shaped modules, was quite frequently placed over the bed, on the northern wall. At the top of the walls and on the beam, there were placed frieze compositions, composed mainly of lozenges, zoomorphic and ornithomorphic elements, and the like.

In the Western Ukrainian areas, we can also observe diverse variants of decorating the corner of honour and walls. Local folk artisans cut out various forms of paper decorations, with rhombic ones dominating among them. They were used for forming such compositions as crosses, candlesticks, and stars. Here, wallpaper-type patterns, like a *chessboard*, etc., became widespread.

Investigated examples of paper cutting decoration of rural dwellings' interior of Ukraine's different regions demonstrate still newer artistic solutions, among which we can observe both common features and original local variants.

Keywords: paper cutting art pieces, cutting out, domestic paper decor, decorative art, folk art, folk artisan.